

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.3>

ДУТКА В.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

FEATURES OF CONSIDERATION OF CASES ON THE INSOLVENCY OF NATURAL PERSONS

У статті проведено дослідження особливостей розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб. На сучасному етапі все більшої актуальності набуває інститут неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб, який дозволяє останнім позбутися від боргів та у межах одного провадження погасити вимоги усіх кредиторів. Законодавець не стоїть осторонь процесів, що відбуваються у суспільстві, та постійно вносить зміни у законодавство про банкрутство з тим, щоб правове регулювання інституту неплатоспроможності фізичних осіб дозволяло останнім мати можливість доступу до таких процедур.

Метою статті є розкриття особливостей розгляду господарськими судами справ про неплатоспроможність фізичних осіб, аналіз актуальної судової практики, виявлення проблем, з якими зіштовхуються учасники даної категорії справ, а також вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства про банкрутство у цій сфері. Тривалий час значною перешкодою для боржників-фізичних осіб, які хотіли звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, була необхідність сплати авансування винагороди арбітражному керуючому у розмірі, який є досить значним і для звичайної фізичної особи, і тим паче – для неплатоспроможного громадянина. Автором наголошено, що запровадження можливості відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без авансування винагороди арбітражного керуючого, безумовно, є важливим кроком на шляху до захисту прав фізичних осіб, які опинилися у скрутному матеріальному становищі і бажають скористатися процедурами банкрутства.

Проаналізовано судову практику розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб, зокрема, в частині підстав для відмови у відкритті провадження. Аргументовано, що господарським судом у межах справи про неплатоспроможність фізичної особи аналізуються дії боржника не лише після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, але і до відкриття такої справи, адже непоодинокими є випадки, коли боржник «готується» до банкрутства і позбувається від своїх майнових активів, переписуючи їх на родичів та близьких осіб.

За результатами проведеного дослідження запропоновано включити арбітражного керуючого до кола суб'єктів, які можуть відповідно до ч. 7 ст. 123 КУЗПБ ініціювати питання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, господарський суд, арбітражний керуючий, закриття провадження.

The article conducts a study of the peculiarities of consideration of cases on the insolvency of natural persons. At the current stage, the institute of insolvency (bankruptcy) of individuals is becoming more and more relevant, which allows the latter to get rid of debts and to pay off the claims of all creditors within one proceeding. The legislator does not stand aside from the processes taking place in society and constantly makes changes to the bankruptcy legislation so that the legal regulation of the institution of insolvency of individuals allows the latter to have access to such procedures.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of consideration by commercial courts of cases on the insolvency of natural persons, to analyze current judicial practice, to identify problems faced by participants in this category of cases, as well as to develop proposals for improving bankruptcy legislation in this area. For a long time, a significant obstacle for debtors-individuals who wanted to go to court with an application to open insolvency proceedings was the need to pay an advance fee to the arbitration administrator in an amount that is quite significant even for an ordinary individual, and even more so for an insolvent citizen. The author emphasizes that the introduction of the possibility of opening insolvency proceedings without advance payment of the arbitration administrator's fee is certainly an important step towards protecting the rights of individuals who find themselves in a difficult financial situation and wish to use bankruptcy procedures.

The judicial practice of consideration of insolvency cases of natural persons was analyzed, in particular, in terms of reasons for refusing to open proceedings. It is argued that the commercial court in the case of insolvency of a natural person analyzes the actions of the debtor not only after the opening of insolvency proceedings, but also before the opening of such a case, because there are not rare cases when the debtor "prepares" for bankruptcy and gets rid of his property assets, transcribing them to relatives and loved ones.

According to the results of the conducted research, it is proposed to include the arbitration manager in the circle of subjects who can, in accordance with Part 7 of Art. 123 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedure to initiate the issue of closing proceedings in the case of insolvency of a natural person.

Key words: *bankruptcy, insolvency, economic court, arbitration administrator, closing of proceedings.*

Вступ. На сучасному етапі все більше громадян опиняються у становищі, коли вони стають не в змозі розрахуватися зі своїми кредиторами. Тому все більшої актуальності набуває інститут неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб, який дозволяє останнім позбутися від боргів та у межах одного провадження погасити вимоги усіх кредиторів. Законодавець не стоїть осторонь процесів, що відбуваються у суспільстві, та постійно вносить зміни у законодавство про банкрутство з тим, щоб правове регулювання інституту неплатоспроможності фізичних осіб дозволяло останнім мати можливість доступу до таких процедур. Разом з тим, чимало питань залишається неврегульованими або недостатньо врегульованими у даній сфері, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Стан дослідження. Різні питання теорії і практики застосування до неплатоспроможних суб'єктів процедур банкрутства стали предметом дослідження таких вчених, як: О. Беляневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірка, Л. Грабован, В. Джуна, С. Жукова, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілюк та інших. Проте актуальним залишається дослідження особливостей та проблемних аспектів інституту неплатоспроможності фізичних осіб.

Тому **метою даної статті** є розкриття особливостей розгляду господарськими судами справ про неплатоспроможність фізичних осіб, аналіз актуальної судової практики, виявлення проблем, з якими зіштовхуються учасники даної категорії справ, а також вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства про банкрутство у цій сфері.

Результати дослідження. Правовому регулюванню інституту неплатоспроможності фізичних осіб присвячено Книгу IV Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ). Дана книга здійснює досить детальну регламентацію застосування процедур банкрутства до фізичних осіб, і на практиці дана категорія справ є досить складною і вимагає як від учасників справи, так і від господарського суду ретельного вивчення значного обсягу документів, які підтверджують

або спростовують неплатоспроможність фізичної особи-боржника. Як зазначають практикуючі у даній сфері юристи, процедури банкрутства є комплексними, багатоаспектними та складними, а поспіх у таких питаннях може лише зашкодити [1].

Значення інституту банкрутства, ступінь його впливу на економіку неможливо охарактеризувати «одним словом», оскільки банкрутство – це складний процес, складові якого видозмінюються [2, с. 23]. При цьому велике значення має не лише якість нормативно-правової бази, що регулює господарські правовідносини, а й наявність дієвої системи судів, які б оперативно вирішували спори, що виникають у процесі господарської діяльності [3, с. 2]. Провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – також складний багатогранний процес, кожен етап якого має специфічні завдання. Так, першим етапом такої справи є подання боржником заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Із набранням чинності КУзПБ законодавець передбачив можливість відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи без сплати судового збору боржником. З одного боку, це є свого роду пільгою для неплатоспроможних боржників, проте, з іншого боку, у науковій літературі висловлюються і думки проти цього. Так, Р. Поляков з цього приводу зазначає, що якщо строк розгляду справи в позовному провадженні продовжується, як правило, на два-три місяці, а справ про банкрутство – на півтора-два роки, то справа про неплатоспроможність передбачає строк тільки реструктуризації за валютними боргами цілих 15 років. Вже зараз судова практика відчуває нестачу фінансування своєї діяльності. Не вистачає грошових коштів навіть на відправлення кореспонденції учасникам процесу. Величезна кількість справ про неплатоспроможність, продовжує науковець, може призвести до колапсу в роботі всієї судової системи [4, с. 337].

Тривалий час значною перешкодою для боржників-фізичних осіб, які хотіли звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, була необхідність сплати авансування винагороди арбітражному керуючому у розмірі, який є досить значним і для звичайної фізичної особи, і тим паче – для неплатоспроможного громадянина. Проте законодавець відреагував на дану проблему, тим паче в умовах воєнного стану, і Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» № 3249-IX від 13 липня 2023 року Прикінцеві та перехідні положення КУзПБ було доповнено пунктом 1–6, у якому, серед іншого, передбачено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування стосовно боржника справу про банкрутство (неплатоспроможність) може бути відкрито без здійснення авансування передбаченої цим Кодексом винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду. У такому разі до заяви про відкриття справи про банкрутство (неплатоспроможність) додається копія укладеної заявником угоди з обраним ним арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття з виплатою на умовах, визначених цією угодою, винагороди в розмірі, що не має перевищувати розмір, встановлений цим Кодексом. Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до цього пункту, призначає розпорядником майна або керуючим реструктуризацією арбітражного керуючого, з яким заявником укладено угоду [5].

Запровадження можливості відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без авансування винагороди арбітражного керуючого, безумовно, є важливим кроком на шляху до захисту прав фізичних осіб, які опинилися у скрутному матеріальному становищі і бажають скористатися процедурами банкрутства. Проте у такому разі частково постає питання про захищеність права арбітражного керуючого на оплату своєї праці, адже укладення угоди про розстрочення сплати винагороди арбітражного керуючого ще не гарантує реального виконання такої угоди боржником у майбутньому. Адже відсутність будь-якого майна на боржника може поставити під питання реальну оплату винагороди арбітражного керуючого.

Н. Тищенко вказує, що якщо розглядати практику європейських країн, то сама процедура банкрутства не має сенсу, якщо у банкрута немає майна. У таких випадках провадження не відкривається, а відкрите – закривається. Порожня ліквідаційна маса (казна процедури банкрутства) – це перешкода для ведення процедури. У такому разі провадження може бути відкрите чи продовжене тільки за прямою згодою (заявою) кредитора, який виявляє бажання фінансувати процедуру для досягнення результату – повернення майна і задоволення своїх майнових прав. Для цього кредитор ризикує своїми коштами, усвідомлюючи, що може витратити їх марно, не досягнувши задоволення своїх вимог [6].

Досить часто до процедур банкрутства звертаються громадяни, які оформили численні онлайн кредити і опинилися не в змозі їх оплачувати. Проте у таких випадках на практиці часто виникають проблеми з підтвердженням такої заборгованості, оскільки на руках у таких боржників не завжди є всі відповідні документи. Якщо такі документи боржник не може подати до господарського суду, то це стає підставою для відмови у відкритті провадження.

Наприклад, ухвалою від 17 жовтня 2023 року Господарський суд Івано-Франківської області зобов'язував боржника Н., зокрема, надати копії платіжних документів (платіжних доручень, квитанцій, виписок з банківських рахунків), які підтверджують надання йому у позику (кредит) грошових коштів за договорами, укладеними з його кредиторами. Н. таких платіжних документів, які б підтверджували фактичне надання йому у позику (кредит) грошових коштів, не надав. Як вказав суд в ухвалі про відмову у відкритті провадження від 06 листопада 2023 року, щодо жодного із своїх позикових (кредитних) зобов'язань заявник не надав платіжних документів, які б підтверджували надання йому у кредит грошових коштів, судових рішень чи виконавчих документів щодо стягнення з нього заборгованості за кредитними зобов'язаннями перед зазначеними у конкретизованому списку кредиторами, хоча такі документи суд вимагав подати в ухвалі від 17 жовтня 2023 року. Отже, заявником не надано первинних документів, що підтверджують факт видачі позики (кредиту), розмір існуючої заборгованості (зокрема, банківських виписок, платіжних доручень, квитанцій, чи інших платіжних документів, які підтверджують надання у позику (кредит) грошових коштів). На момент подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржником повинні бути надані документи (первинні документи, договори, бухгалтерський баланс, аудиторський висновок, судові рішення тощо), які підтверджують наявність ознак неплатоспроможності або її загрози, інакше таке банкрутство має ознаки фіктивного, тобто ініційованого з метою невиконання зобов'язань. За відсутності вказаних документів, суд позбавлений можливості встановити факт виникнення у Н. грошових зобов'язань, розмір місячного платежу Н. за кожним з кредитних та інших зобов'язань, чи настав строк платежу за цими зобов'язаннями, а отже дійти висновку про його неплатоспроможність чи загрозу його неплатоспроможності [7].

З моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник – фізична особа та члени його сім'ї опиняються під пильною увагою господарського суду та арбітражного керуючого, які повинні детально вивчити всі обставини, що спричинили неплатоспроможність фізичної особи [8, с. 92]. При цьому господарським судом аналізуються дії боржника не лише після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, але і до відкриття такої справи, адже непоодинокими є випадки, коли боржник «готується» до банкрутства і позбується від своїх майнових активів, переписуючи їх на родичів та близьких осіб.

Д. Мандичев зазначає, що є непоодинокими випадки, коли зазначена процедура застосовується недобросовісними особами для «законного» ухилення від погашення заборгованості та її списання у законний спосіб [9, с. 88]. Тому законодавство про банкрутство повинно передбачати не лише пільги для добросовісних боржників, але і заходи протидії зловживанням з боку тих фізичних осіб, які вирішили скористатися такими процедурами на шкоду своїм кредиторам. Такі заходи протидії можуть застосовуватися як з ініціативи самого господарського суду, так і з ініціативи кредиторів. Але у будь-якому випадку все це відбувається під пильним наглядом господарського суду, адже суд здійснює захист усіх суб'єктів права, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [10, с. 253].

Так, ч. 7 ст. 123 КУзПБ передбачає спеціальні підстави для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи: суд приймає рішення про закриття провадження у справі за клопотанням зборів кредиторів, сторони у справі або з власної ініціативи, якщо: 1) боржником у декларації про майновий стан зазначена неповна та/або недостовірна інформація про майно, доходи та витрати боржника та членів його сім'ї, якщо боржник упродовж семи днів після отримання звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки такої декларації не надав суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї; 2) майно членів сім'ї боржника було придбано за кошти боржника та/або зареєстровано на іншого члена сім'ї з метою ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами; 3) судовим рішенням, що набрало законної сили та не було скасоване, боржник був притягнутий до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю [5].

Наведені підстави для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи є заходами, які застосовуються до недобросовісних боржників, іншими словами – боржників,

які зловживають своїми правами [11, с. 148]. Також Б. Ратушна та Я. Гаєцька-Колотило акцентують: щоб запобігти зловживанню процедурою оголошення фізичної особи банкрутом, Кодекс передбачає, що скористатися правом на банкрутство можна буде лише раз на п'ять років. У разі укладення будь-яких договорів протягом цих п'яти років особа повинна повідомляти, що була визнана господарським судом банкрутом [12, с. 93].

Що стосується закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі ч. 7 ст. 123 КУзПБ, то суб'єктами, які можуть ініціювати розгляд такого питання, є збори кредиторів та сторони у справі. Або ж господарський суд може прийняти таке рішення з власної ініціативи. Стосовно кредиторів, то тут слід пам'ятати про момент набуття особами такого статусу, а точніше – про сукупність умов, за яких фізична чи юридична особа стає кредитором у справі про банкрутство. Так, відповідно до вже усталеної практики Верховного Суду особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов: подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 1 ст. 45 КУзПБ); розгляд господарським судом заяви конкурсного кредитора у попередньому засіданні суду (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ); визнання вимог такого кредитора, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ) [13].

Крім того, звертає увагу відсутність у переліку суб'єктів, які в праві ініціювати питання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі ч. 7 ст. 123 КУзПБ арбітражного керуючого, який як ніхто інший повинен знати всі особливості фінансово-економічної діяльності боржника, бути незалежним і тому міг би у випадку виявлення таких фактів звертатися до господарського суду з відповідною заявою. У зв'язку з цим пропонуємо включити арбітражного керуючого до кола суб'єктів, які можуть відповідно до ч. 7 ст. 123 КУзПБ ініціювати питання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Висновки. Таким чином, справи про неплатоспроможність фізичних осіб є досить складною категорією справ у господарському процесі, яка вимагає як від учасників справи, так і від господарського суду ретельного вивчення значного обсягу документів, які підтверджують або спростовують неплатоспроможність фізичної особи-боржника. Провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – це складний і багатогранний процес, кожен етап якого має свої специфічні завдання. Запровадження можливості відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без авансування винагороди арбітражного керуючого, безумовно, є важливим кроком на шляху до захисту прав фізичних осіб, які опинилися у скрутному матеріальному становищі і бажають скористатися процедурами банкрутства. Господарським судом у межах справи про неплатоспроможність фізичної особи аналізуються дії боржника не лише після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, але і до відкриття такої справи, адже непоодинокими є випадки, коли боржник «готується» до банкрутства і позбувається від своїх майнових активів, переписуючи їх на родичів та близьких осіб. Пропонується включити арбітражного керуючого до кола суб'єктів, які можуть відповідно до ч. 7 ст. 123 КУзПБ ініціювати питання про закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Список використаних джерел:

1. Боярчуков М. Банкрутство фізичних осіб: вплив війни на процедуру. Судова практика. *Юридична газета online*. 08 червня 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/bankrutstvo-fizichnih-osib-vpliv-viyni-na-proceduru-sudova-praktika.html>
2. Бутирський А. А. Значення інституту банкрутства для економічних відносин в Україні. *Матеріали круглого столу «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова»* (8 лютого 2019 р., м. Київ). 2019. С. 23–27.
3. Butyrsky A. A., Nikolenko L. N., Ivanyuta N. V., Butyrskaya I. A., Kabenok Y. V. Economic Disputes Resolving Models by Courts in the Post-Soviet Countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. No. 24 (2). P. 1–9.

4. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ, Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
5. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
6. Тищенко Н. Що не так з авансуванням винагороди арбітражному керуючому. *Юридична газета online*. 28 січня 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/shcho-ne-tak-z-avansuvannyam-vinagorodi-arbitrazhnomu-keruyuchomu.html>
7. Ухвала Господарського суду Івано-Франківської області від 06 листопада 2023 року у справі № 909/897/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114896020>
8. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 89–95.
9. Мандичев Д. Судовий контроль у процедурі банкрутства фізичних осіб. *Публічне право*. 2021. № 3. С. 88–95.
10. Бутирський А. А. До проблемних питань визначення підвідомчості справ адміністративним судам. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 253–257.
11. Дутка В. В. Зловживання правами у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021. 206 с.
12. Ратушна Б. П., Гаєцька-Колотило Я. З. Правове регулювання банкрутства фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 92–94. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/25.pdf
13. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 16 липня 2020 року у справі № 910/4475/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553>

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.4>

ПОЛЯКОВ Р.Б.

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВЧОГО ЗАСІДАННЯ
У ПРОЦЕДУРІ НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА) ЗА ПРАВОМ АНГЛІЇ**

**PROBLEMATIC ASPECTS OF THE PREPARATORY HEARING
IN THE INSOLVENCY (BANKRUPTCY) PROCEDURE UNDER
THE LAW OF ENGLAND**

Ця наукова стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу проблемних аспектів правового регулювання підготовчого засідання в процедурі неспроможності (банкрутства) за правом Англії.

Актуальність теми обумовлена тим, що підготовче засідання являє собою дуже важливий етап у кожній процедурі неспроможності. За своєю природою воно передує відкриттю такої процедури, отже, на цьому засіданні суд має впевнитися, що ситуація, яка склалася навколо фінансового стану боржника, справді потребує застосування спеціальних та особливих засобів і заходів, притаманних конкурсному процесу. Звичайно, у кожній країні таке засідання наділене своїми унікальними особливостями.

Порядок проведення підготовчого засідання у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) в Україні має певні недоліки, викликані насамперед недосконалі-